

Témy a príbehy, ktoré rezonujú v spoločnosti. Originálny pohľad na zdanlivo bežné veci. Fokus Hospodárskych novín vám prináša témy, o ktorých by ste mali čítať. Reportáže a analýzy nájdete vždy v utorok v HN.

Islamský štát? Ide o obyčajnú sektu

BEZPEČNOSŤ | „Každý utečenec je vrah“ – veta, ktorá v hlúposti súperí s názorom, že migranti neprinášajú žiadne riziká.

Poslednú vlnu násilia v Nemecku a Francúzsku spájajú tri aspekty. Psychicky narušení strojcovia, pôvod útočníkov a zaklínanie sa novým náboženským hnutím.

Tomáš Ferenčák
tomas.ferencak@mafrasilovakia.sk

Býva zvykom začať text príbehom. A pri samovražedných útočníkoch v Nemecku a Francúzsku o drámy nie je núdza. Na strane obetí i na strane strojcov násilia. Lenže čím viac o jednotlivých páchateloch vieme, tým výraznejšie sa obraz rozostreje. A nezodpovedané zostávajú základné otázky. Kedy išlo o teroristický útok takzvaného Islamského štátu, kedy o samovražedný útok motivovaný jeho ideológiou, kedy o samovraždu z osobných dôvodov.

Utečenci a utekajúci

Životné príbehy útočníkov, ich motivácie sa do jednej šablóny spravidla nezmestia. Komplikovaný je už len vzťah útočníkov ku krajine, v ktorej zabíjali. Jeden z aktérov rukojemníckej drámy v severofrancúzskom kostole sa z Európy neúspešne pokúšal dostať do Sýrie. Dokonca dvakrát. Samovražedný atentátnik (utečenec zo Sýrie), ktorý sa odpálil v bavorskom Ansbachu, zúfalo nechcel, aby ho z Nemecka deportovali. A snahu vytvoriť si ucelený pohľad na tragédie definitívne pochoval osemnásťročný strelec v Mníchove. Ten sa v Európe narodil. „Nemecko-iránsky útočník vykrikoval Aлах je veľký. Zároveň o sebe tvrdil, že neznáša Turkov, a považoval sa za Nemca. Po útoku sa zistilo, že bol zástancom xenofóbnej AfD,“ zhŕňa Emil Aslan Souleimanov z Inštitútu medzinárodných štúdií Univerzity Karlovej v Prahe. Práve nemecká strana AfD (Alternatíva pre Nemecko) dominantnú časť svojej rétoriky zakladá na kritike Merkelovej a jej proučeneckej politiky.

Islamský teror

Ešte rozpačitejšie vyzerá vzťah útočníkov k Islamskému štátu (IS). Bez ohľadu na to, či sa k atentátnikom organizácia do-datočne prihlásila alebo naopak, sa k pseudoštátu prihlásili páchatelia. Len jeden útok preukázateľne predstavuje kombináciu oboch možností. Vražda francúzskeho kňaza. Islamský štát páchatelov označil za svojich vojakov. A dvojica vo videu prisahala vernosť vodcovi organizácie abú Bakrovi Bagdádímu. Napriek tomu, predstava vzájomnej koordinácie skrýpe. Predovšetkým pri pohľade na realizáciu útoku. Okrem nožov mali mladíci pri sebe jednu starú nefunkčnú pištoľ, kuchynský budík obalený alobalom a plecniak s falošným výbušným zariadením. Porovnajme si tento obraz s desivou profesionalitou pri útoku napríklad na Charlie Hebdo.

Úplne za čiarou uveriteľnosti sa nachádza spojenie IS s atentátnikom v Nice. Áno, teroristická organizácia sa k udalosti prihlásila.

Záber na pobrežie vo francúzskom Nice po útoku. Francúzska vlajka je zvesená na pol žrde.

SNIMKA: REUTERS

No zaskočila tým i najbližšiu rodinu tuniského útočníka. Podľa svedectiev príbuzných Mohamed Lahouaiej Bouhlel nebol praktizujúci moslim a už vôbec nie fanatický islamista. Ani nedodržiaval ramadán, ani sa nemodlil. A predovšetkým, patril k šiitom. Teda moslimom, ktorých sunitký Islamský štát vraždí s väčším apetítom ako inovercov.

Neforemná mozaika

Oprávnené podozrenia budí i samotná forma, akou sa organizácia prihlásila k útočníkovi, ktorý zabil 84 ľudí počas osláv pádu Bastily. Informáciu priniesla, ako vo väčšine prípadov, tlačová agentúra Amak. No s dlhým časovým odstupom, s odvolaním sa na nemenovaný zdroj z prostredia Islamského štátu, a dokonca neuviedla ani Bouhlelovo meno.

Do tretice, vyšetrovatelia sponchyňujú i priame väzby IS na afganského migranta, ktorý sekerou a nožom zranil piatich ľudí (z toho štyroch z Hongkongu) vo vlaku do Würzburgu. Áno, sedemnásťročný mladík nahral video, v ktorom sa prihlásil k organizácii. Polícia v jeho izbe našla list na rozlúčku s rovnakým odkazom i vlajku pseudoštátu. Lenže o skutočných kontaktoch s teroristami neexistuje žiadny dôkaz. Útok Sýrčana mačetou (neskôr sa ukázalo, že nožom) na svoju kolegyňu z Poľska z výpočtu vynechajme úplne.

Čím viac útočníkov sledujeme pod drobnohľadom, tým zreteľnejšie nezapadajú do jednoznačnej mozaiky cieleného teroru v Európe. Diele skrátka nesedia. Násilie, ktorého sa dopustili, nie je možné zabaliť do jednej obálky a opečiatkovať nápisom teroristické útoky Islamského štátu. Napriek tomu, že sa k niektorým organizáciám s chuťou prihlasuje. Za vďačného potlesku politikov, ktorí sa z migrantov a širenia strachu snažia vytrieskať vyššie preferencie.

No očividné zostáva, že v slede tragických udalostí zohrali úlo-

“
Nemecko-iránsky útočník vykrikoval Aлах je veľký. Zároveň o sebe tvrdil, že neznáša Turkov, a považoval sa za Nemca. Po útoku sa zistilo, že bol zástancom xenofóbnej AfD.

Emil Aslan Souleimanov, z Inštitútu medzinárodných štúdií Univerzity Karlovej v Prahe

hu moslimský pôvod útočníkov a agenda, ktorú pseudoštát šíri. „Niektoré útoky spája džihádistská ideológia, no možno diskutovať o jej podiele pri množstve ďalších,“ váha Emil Aslan Souleimanov. I v prípade útokov motivovaných organizáciou IS sa však vynára otázka, či ideológia predstavovala hlavnú motiváciu alebo len „posvätila“ samovraždu z iných dôvodov.

Wertherov syndróm

Ak, naopak, hľadáme spojivá, ktoré by zviazali väčšinu útokov, evidentné sú tri. Na prvom mieste absolútne pohľadanie životom.

Treba podčiarknuť, že nielen životom cudzím, ale predovšetkým vlastným. „Vylúčení ľudia sú náchylní k tomu, aby svoj osobný príbeh dodatočne zvýznamnili, legitimizovali ideologickou nálepkou,“ vysvetľuje sociologička Silvia Porubánová. Inak povedané, vražda alebo samovražda predstavovala pre útočníkov príležitosť vyriešiť si vlastné vnútorné problémy. „A ideologická, náboženská alebo skupinová príslušnosť tomu dodala zmysel,“ pokračuje sociologička.

Názor potvrdzuje krátky časový odstup medzi útokmi. Podozrenia o koordinovanosti možno rovno vylúčiť. Prípadne nechať v kompetencii priaznivcov konšpiratívnych teórií. Dôvod reazenia násilia sa s najväčšou pravdepodobnosťou skrýva v takzvanom Wertherovom syndróme. Prvý útočník inšpiroval druhého, ktorý sa nachádzal v porovnateľnom psychickom rozporení. „Z krátkodobého hľadiska sledujeme takzvaný efekt snehovej gule. Výsledne tak možno po každom útoku očakávať zvýšenú hrozbu útokov ďalších,“ uvažuje Jan Stehlík, analytik českého think tanku Evropské hodnoty. „Ide o určitý princíp napodobňovania pri masívnej medializácii zla a násilia,“ dopĺňa Cyril Höschl, riaditeľ českého Národného ústavu duševného zdravia.

Smutným paradoxom zostáva, že pomenovanie syndrómu vychádza práve z Nemecka, z Goetheho románu Utrpenie mladého Werthera. Po prvom vydaní knihy sa spustila vlna samovrážd mladíkov, ktorí si do literárneho hrdinu premietli vlastné životy. A tak ako Werther sa ich rozhodli ukončiť. V tomto momente by sme text mohli poeeticky ukončiť. Lenže (tri výkričníky) s ľútosťou možno hľadiť na Werthera, ktorý sa nakoniec zastrelil. No ťažko na Bouhlela, ktorý so sebou zbral ďalších 84 ľudí. A navyše, rozdiel je viac. Depresie strojcov násilia tvoria jednu z troch ingrediencií nedávnych útokov. Druhý spá-

jajúci motív viacerých nedávnych útokov v Nemecku či Francúzsku logicky nadväzuje.

Náboženstvo, pôvod a ideológia

„Univerzálnym spoločným menovateľom je spravidla arabský pôvod či skôr islamská orientácia páchatelov,“ konštatuje očividný psychiater Cyril Höschl. Práve pôvod a moslimské kultúrne ukotvenie môžu vytvoriť priestor, v ktorom sa darí kríze identity. A následne objektívnemu alebo subjektívnemu pocitu vyčlenenia. „Ide o tradovaný spôsob myslenia v kombinácii s frustrovanými očakávaniami v hostiteľskej kultúre,“ rozvíja Höschl.

Ak pri útokoch skutočne významnú úlohu zohral dojem vydedenia zo spoločnosti, doplnený, zvýraznený či spôsobený neeurópskym pôvodom, je dôvod na znepokojenie. Obzvlášť, keď vzájomná inšpirácia jedného útoku druhým naznačuje, že nejde o izolovaný jav. Pociť vydedenia totiž predstavuje živnú pôdu pre tretiu a poslednú ingredienciu, z ktorých boli namiešané niektoré z nedávnych útokov – ideológia Islamského štátu. Bez ohľadu na to, či útoky priamo motivuje alebo len pomáha samovraždu zakryť. „Islamský štát považujem za nové náboženské hnutie. Teda, ľudovo povedané, za sektu,“ pridáva sa religionista Zdeněk Vojtíšek, člen českej Spoločnosti pre

štúdium siek a nových náboženských smerov. Pričom, hnutie vyrástlo vďaka hlbokému rozdeleniu moslimov na Blízkom východe, rozvratu tamojších vlád. „A do tretice, vďaka mohutnej vlně apokalyptických očakávaní, ktorá sa v poslednej dobe zdvihla,“ dopĺňa Vojtíšek. No podľa jeho slov, pri IS hovoríme o hnutí s malou podporou zo strany moslimskej väčšiny. A v tomto kontexte treba vnímať snahu Islamského štátu vyprovokovať vojnu moslimov a Západu. S tým súhlasia i ďalší analytici. „Z prieskumov verejnej mienky vyplýva, že väčšina moslimov odmieta ideológiu Islamského štátu,“ dopĺňa svoj pohľad analytik Jan Stehlík. Nakoniec, obom dáva za pravdu i jeden z bočných príbehov nedávnych útokov. Jedného z vrahov francúzskeho kňaza polícia monitorovala ešte pred tragickou udalosťou. Nosil elektronický náramok. A na potenciálne riziko francúzske orgány neupozornil nikto iný ako práve migranti, jeho rodičia.

Ako na útoky

Posledné útoky vo Francúzsku a Nemecku otvorili nový rozmer i v diskusií o utečencoch. Lenže na to, aby diskusia mala zmysel, je nevyhnutné, aby ju neovládli zjednodušenia z jednej či druhej strany. Tvrdenie, že každý utečenec (či moslim) je potenciálny vrah, v hlúposti smelo súperí s názorom, že neovládnu migracné vlny neprinášajú riziká. Nemožno ani akceptovať slová „na útoky si musíme zvykať“, ktoré vyslovil francúzsky premiér Manuel Valls po minuloročných útokoch v Paríži. Ani prijať temné predstavy Roberta Fica o tisícoch utečencov putujúcich do Európy s kilogramami výbušnín a zbraní na chrbte. A do tretice, už vôbec nie je možné oháňať sa štatistikami o poklese počtu obetí terorizmu v Európe za posledné roky. Čo je síce pravda, keďže napríklad IRA zložila zbrane, lenže ako táto pravda pomôže zabrániť potenciálnym útokom, ostáva záhadou. Obzvlášť, ak riziko, že násilie sa zopakuje, je vysoké. „Máme oprávnený dôvod obávať sa, že frekvencia útokov, vrátane ich variability, rozmanitosti a nepredvídateľných dôsledkov bude narastať priamoúmerne s počtami ľudí, ktorí budú vylúčení,“ predpokladá napríklad Silvia Porubánová.

A práve ingrediencie, z ktorých boli (v rôznych pomeroch) namiešané posledné útoky v Európe, poskytujú i návod na riešenie. Pretože ani psychicky narušení jedinici s pocitom vydedenia, ani nebezpečná sekta a ani refazové napodobňovanie násilia nie je nič, s čím by Európa nemala skúsenosti. Aj bez moslimov.

Japonská skúsenosť

Podobnú, azda ešte nebezpečnejšiu snahu o vyvolanie apokalyptickej svetovej vojny sme prežili pred viac ako dvadsiatimi rokmi. Japonské nové náboženské hnutie Óm šinrikjó vykonávalo teroristické útoky v prvej polovici deväťdesiatych rokov. Hoci malo väčší násilný potenciál ako Islamský štát, útoky sa nakoniec príliš nevydarili. Aj keď zranených či za-

bitých ľudí boli stovky. Samotné hnutie bolo nakoniec rozprášené. Pretože násilné pôsobenie Óm šinrikjó bolo obmedzené na Japonsko, počas rokov sme naň trochu pozabudli. Ak sa IS nepodarí získať väčšiu podporu medzi moslimami ani vtiahnuť do boja ďalšie strany, je možné, až pravdepodobné, že postupne zoslabne, a dokonca zanikne.

Zdeněk Vojtíšek, religionista